

51. Huurceel van een huis in de Hoogstraat te Brugge, door het ambacht verhuurd aan Willem de Nolf, 1704.
1 stuk.
52. Kwitantie, afgegeven door J. Coussens, gouverneur van het ambacht, aan Pieter Frere, wegens betaling van de rechten voor het vrijmeesterschap in het ambacht, 1739.
1 stuk.
53. Lijst van de gouden en zilveren voorwerpen, die gedurende meer dan tien jaar in het ambachtshuis hebben gelegen en nu door het ambacht aan zijn leden werden verkocht, met vermelding van de respectieve kopers en de verkoopprijzen. Met resolutie van de Brugse stadregering betreffende de bestemming van de opbrengst van de voornoemde verkoop, 1744.
1 stuk.
54. Brief van Adriaan Busschop, deken van het ambacht, aan de zilversmid Nonckele te Veurne, met mededeling van de maatregelen door het ambachtsbestuur getroffen tot sanering van de financiële toestand van het ambacht. Met antwoord van de voormelde Nonckele, 1752.
1 stuk.
55. Kwitantie, afgegeven door Frater Augustinus a Sancto Humberto, Karmeliet-Diskals, aan de gouverneur van het ambacht, wegens voldoening van een half jaar lijfrente, 1765.
1 stuk.
56. Huurceel van het huis, staande op de hoek van de Hoogstraat en de Hertsbegestraat te Brugge, door het ambacht verhuurd aan Emmanuel Roty, 1786.
1 stuk.

Een episode uit het leven van Giovanni Arnolfini

Giovanni Arnolfini ¹ heeft heden ten dage zijn be- roemdheid schier uitsluitend te danken aan de beide pa- nelen, waarop Jan van Eyck hem afgebeeld heeft. Op het ene, dat sedert 1886 aan het Kaiser-Friedrich-Museum te Berlijn behoort, wordt hij te halven lijve, met een rode

(1) De meest recente biografie van G. Arnolfini is die van L. MIROT- E. LAZZARESCHI, *Un mercante di Lucca in Fiandra. Giovanni Arnolfini*, in *Boll. Storico Lucchese*, XVIII, 2 (Lucca, 1940), waarvan een overdruk (27 blz. + ill.) bereidwillig door weled. baron J. van Caloen te mijner beschikking werd gesteld.

tulbandachtige hoofdbedekking en een opgevouwen briefje in de rechterhand voorgesteld ² ; op het andere, dat sedert 1842 aan het National-Gallery-museum te Londen behoort, komt hij samen met zijn vrouw voor ³. Naar de voorstelling te oordelen, werd dat laatste stuk ter gelegenheid van zijn huwelijk geschilderd, en daar het van het jaartal 1434 voorzien is, heeft men er uit afgeleid dat hij in of omstreeks dat jaar moet getrouwd zijn.

Meer dan waarschijnlijk heeft Arnolfini dat huwelijksportret laten maken om zijn vrouw, die tot het voorname Lukese geslacht der Cenami behoorde ⁴, te vereren, want met datzelfde doel heeft hij door een onbekend franse dichter een acrostichon laten samenrijmen ⁵. Zo het franse dichtstuk het middelmatige niet overtreft en weldra in vergetelheid geraakte, is daarentegen het huwelijksportret een beroemd meesterwerk gebleven ⁶. Het talent van Jan van Eyck maakte er een « hymne aan de echtelijke trouw » ⁷ van, en deed G. Arnolfini als het toonbeeld van de echtgenoot doorgaan. Dat toonbeeld is hij echter in de werkelijkheid, tot het eind toe, niet geweest.

De geschiedenis begon met de doodslag van Karel Schynkele ⁸ door Michiel van Knesselare ⁹ in 1458 te

(2) W. H. J. WEALE, *Hubert and John van Eyck. Their live and work*. Londen, 1908, p. 140.

(3) W. H. J. WEALE, *o.c.*, p. 69. Zie echter ook E. PANOFSKI, *Jean van Eyck. Arnolfini Portrait in Burlington Magazine* 1934, p. 117-137.

(4) Over de familie Cenami vgl. L. MIROT, *Les Cenami*, in *Bibl. Ecole des Chartes*, dl. 91 (Parijs, 1930), p. 100-168, herdrukt in L. MIROT, *Etudes Lucquoises* (Parijs, 1930), p. 171-213.

(5) Ontdekt en uitgegeven door M. LOEPPELMAN, *Die Liederhandschrift des Cardinals de Rohan, XV. Jahrhundert* (Göttingen, 1923), p. 198, nr. 202, werd het gedicht naar die uitgave overgenomen in MIROT-LAZZARESCHI, *o.c.*, p. 14.

(6) Over de geschiedenis van het huwelijksportret, sedert zijn ontstaan tot heden, vgl. W. H. J. WEALE, *o.c.*, p. 69-75.

(7) J. LAVALLEYE, *De Vlaamsche Schilderkunst tot ongeveer 1480, in Geschiedenis van de Vlaamsche Kunst o.l.v. dr. Ir. ST. LEURS*. I (Antwerpen, z.j.), p. 177.

(8) Over K. Schynkele is weinig meer geweten dan dat hij zakenman te Brugge was; hij komt in die hoedanigheid voor in het *Register van de vierschaar, 1447-1453* (Brugge, stadsarchief), fol. 78 (8 Febr. 1449), fol. 96 (21 Oct. 1449) en fol. 274 (5 Aug. 1459).

(9) M. van Knesselare wordt, als zakenman te Brugge, vermeld op 6 Juli 1454 (Brugge, stadsarchief, *register van de vierschaar, 1453-1460*,

Brugge. Over de omstandigheden die tot die doodslag hebben geleid, tasten we in het duister ; het blijkt echter wel een van die vetedaden geweest te zijn, die zo gewoon waren in de middeleeuwen. Het enige merkwaardige aan het geval was dat het slachtoffer zowel als de dader tot de zakenwereld behoorden. Zoals naar gewoonte werd de dader, Michiel van Knesselare met verbanning gestraft, en kwam een zoending tot stand, waarin onder meer de stichting van een wekelijkse mis voor de zielerust van het slachtoffer opgelegd werd. Het duurde betrekkelijk lang vooraleer tot de uitvoering van de stichting werd overgegaan, daar nog op 28 Januari 1461 daarover tussen de partijen onderhandeld werd, zoals blijkt uit volgende akte die op 27 Februari 1461 geregistreerd werd¹⁰ :

« Den XXVIIIen dach van Laumaent anno LX, zo was bi den ghemeenen hoope van scepenen van Brugghe verclaerst, naer den uitwijsene van den chaerter van zoendinghen tanderen tijden ghepasseert voor scepenen van Brugghe, tusschen Michel van Knesselare an deen zijde, ende den vrienden ende maghen van wijlen Karel Schynkele an dandre, dat Loy de Backere ende Luuc Van den Vinage over hemlieden ende als denghuenen die ghecomposeert hadden metten voorseiden Michiel ende met zine borghen van der zoene ende moedzoene ende andere eerlike beteringhen begrepen in den voorseiden chaerter van zoendinghe, zo vele doen zouden dat de pryoor ende tghemeene convent van den clooster van den Caermers in Brugghe verwaert ende versekert worden van erveliker renten omme te doene eene messe de wouke, eeuwe(like) ghe-duerende, ende tote dien van alzulke illuminarissen als ter voorseiden messen dienen zal, te alzulken outhare als den voorseiden vrienden ende maghen van wilen Karel Schynkele

---

fol. 29 v.) en op 23 Juni 1461 (*Ibid.* fol. 366). Hij schijnt een zekere betekenis te hebben gehad, daar hij er een « caape », soort volmacht-houder, op nahield (vgl. vonnis van 23 Juni 1461, in de tekst), en zijn vrouw vrij kostbare juwelen bezat (vgl. noot 16).

(10) Toevalligerwijze is die akte op het stadsarchief te Brugge in minuut (*register van de vierschaar, 1453-1460*, fol. 350b) en in geregistreerd afschrift (*ibid.*, fol. 351) bewaard. Daar de tekst van het afschrift in het register ten groten dele uitgerukt is, wordt die van de minuut uitgegeven. Het geregistreerd afschrift heeft de woorden : « Actum ut supra » (d.i. 27 Februari 1461 n.s.), die natuurlijk in de minuut ontbreken.

binnen den voorseiden cloostre ghelieven zal, naer den uutowijzene van den voorseiden chaerter van zoendinghe, of dat zij de moedwille van den dien ghecrighen van denzelven convente ».

De zaak had nog een ander proces voor gevolg, want Jacob de Grave, die als « knaap » van Michiel van Knesselare op het ogenblik van de doodslag gevangen gezet was geworden, had Lucas van den Vinaige, een bloedverwant van het slachtoffer, voor de schepenbank gedagvaard in schadevergoeding van wat hij als onrechtmatige hechtenis beschouwde, doch werd op 23 Juni 1461 door het volgende vonnis afgewezen ¹¹ :

Upten XXIIIen dach van Wedemaent anno LXI, zo was Luuc van Vendage bij den ghemeenen collegie van scepenen van Brugghe quite ghewijst van den heessche die hem, als maech zijnde van wijlen Kaerle Schinkel, Jacop de Grave ghedaen hadde over zine costen ende verletten, van dat hij ghevanghen hadde gheweest in den steen te Brugghe jeghen den voorseiden Luuke als culpable zijnde van der doot van den voorseiden Kaerle, die hij hem ontschuldichde, ende dat bij zekere redenen die de voorseide Luuc daertoe zeyde, behoudende den voorseiden Jacop de Grave zijn recht ende actie updat hij eenich hadde up Michiel van Knesselare, wiens cnape hij was, als de dootslach bij den voorseiden Michiele ende den zinen ghedaen was up den voorseiden Karel Sch(in-
kel, d)aer of een generael pays ghemaect was, also verre als recht ende redenen ghedragh(en zal ?). Actum XXIII Junii anno LXI. - Present : Baenst, Eye, Aertrike, Heict, Rephin, Caluwe.

De verbanning van Michiel van Knesselare zette, zoals het gewoonte was, zijn vrouw Christina van der Wijck er toe aan stappen aan te wenden om de ban te doen wederroepen ¹². Met dat doel richtte zij een verzoekschrift tot

---

(11) Brugge, stadsarchief, *register van de vierschaar, 1458-1460*, fol. 366.

(12) De familienaam van die vrouw wordt in het arrest van 9 November 1470 *van Wijer* gespeld. Daar dit arrest ook de naam van haar man verkeerd spelt, houden wij ons aan de spelling van het arrest van 18 Juni 1471. Het volgende steunt op de arresten van 9 November 1470 en 18 Juni 1471, waarvan de tekst achteraan uitgegeven wordt.

de hertog, en riep, op aanraden van vrienden, de tussenkomst in van G. Arnolfini, die als raadsheer van de hertog¹⁸ invloed aan het hof had¹⁴. Bovendien was hij te Brugge gevestigd, en kon dus gemakkelijk door haar bereikt worden. Blijkbaar maakte haar verschijning indruk op Arnolfini, want niettegenstaande de Italiaan op dat ogenblik reeds de zestig voorbij was¹⁵, ontvlamde hij voor haar. Hij liet zich weldra met haar in, nam ze zelfs op zijn zakenreizen mede, en ging ten slotte zover zich te verbinden ze na zijn dood te begiftigen met een aanzienlijke lijfrente en niet minder dan twee rijkgestoffeerde woonpaleizen, het ene te Brugge en het andere te Brussel. Tot de uitvoering van die verbintenis kwam het echter niet, daar Arnolfini nog tijdens zijn leven met haar brak.

Chr. van der Wijck was echter niet van zin zich in haar lot te schikken. Blijkbaar aan een luxueus leven gewend, bevond ze zich ten andere op dat ogenblik in dringende geldnood. Zij had immers een mooi stel juwelen aan de Venetiaan Marcus Morezijn¹⁶ moeten verpanden en stond op het punt ze te zien verkopen. Op 8 Augustus 1468 machtigde de schepenbank inderdaad François Morezijn, broeder van Marcus, tot de gerechtelijke verkoop over te gaan

(13) Het is niet geweten wanneer G. Arnolfini tot raadsheer benoemd werd. Hij was het in ieder geval reeds voor 10 Juli 1454, daar hij op die datum, samen met Pieter Bladelin en Guillaume de Bisses, als raadsheer-commissaris van de Grote Raad optreedt. De oorkonde, die te dier gelegenheid afgeleverd werd (Brugge, stadsarchief, Oorkonden nr. 1067) heeft hij eigenhandig ondertekend. Hij werd door Karel de Stoute in het ambt bevestigd, zoals blijkt uit volgende akte : « Le IIIe jour d'avril anno LXIX (1469) messire Jehan Arnulphin fist monstrer en la plaine chambre d'eschevins de Bruges certaines lettres patentes de notre très redoubté seigneur et prince monseigneur le duc de Bourgoigne par lesquelles mondit seigneur l'avoit institué et receu son conseiller et son maistre d'ostel. Actum ut supra [ultima Martii anno LXIX ante Pasca]. » Brugge, stadsarchief, *civiele sentenciën, 1469-1470*, fol. 55 v.

(14) Voor de invloed van G. Arnolfini aan het hof zijn tal van gegevens. Vgl. o.m. J. MEYERUS, *Annales Rerum Flandricarum*, p. 356.

(15) De geboortedatum van Arnolfini is onbekend; daar hij echter reeds in 1420 als facteur van de Lukese handelaar M. Guidicioni te Brugge optreedt, moet hij zeker voor 1400 zijn geboren.

(16) Hij wordt op 14 Mei 1457 vermeld als « Marc Morezjn, marchand de Venize, résident en la ville de Bruges ». L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Cartulaire de l'ancienne estaple de Bruges*, dl. II (Brugge, 1905), p. 63, nr. 983.

van dat stel, gevormd uit zeven gouden ringen met diamanten, een verguld kustafeltje opgesmukt met parels en robijnen, een gouden keten met diamanten, een Agnus Dei en een hart met een parel en een diamant¹⁷. Die verkoop moet haar des te dieper getroffen hebben als ze blijkbaar met ware hartstocht hield van juwelen, want ook Arnolfini I ad, beweerde ze, het op haar juwelen gemunt. Zij verweet hem haar allerlei kostbare juwelen ontfutseld te hebben en eiste er de teruggave van, alsook de beloofde rente en de beide woonhuizen. Tegenover een dergelijke eis was een regeling in der minne uitgesloten; Chr. van der Wijck besloot dan ook de zaak voor het gerecht te brengen. Daar Arnolfini, als raadsheer, voor de Grote Raad kon aangesproken worden, en een debat voor dat opperste gerechtshof wegens de weerklink die het in de hoge kringen zou vinden, indruk op Arnolfini kon maken, besliste zij haar gewezen minnaar voor dat college te dagvaarden.

In het request tot rechtsingang¹⁸ schilderde haar advocaat de betrekkingen tussen haar en Arnolfini met kleurrijke woorden. De Grote Raad liet Arnolfini dagvaarden en verzond, als naar gewoonte, de zaak voor commissarissen die, partijen gehoord, verslag over het verhandelde uitbrachten. Het arrest stelde vast dat de eiseres niet door haar man gemachtigd was, en verklaarde de eis niet ontvankelijk, maar behield nadrukkelijk het recht van de eiseres voor om de juwelen terug te vorderen.

Dat arrest werd op 9 November 1470 uitgesproken; het werd blijkbaar door Chr. van der Wijck opgevat als een aanmoediging om Arnolfini opnieuw te doen dagvaarden, want zonder tijd te verliezen heeft zij de eis in terugvordering van juwelen aangelegd. Immers reeds op 18 Juni 1471 werd uitspraak in dat tweede proces gedaan. De

---

(17) Vgl. de tekst bij L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Cartulaire de l'ancienne estaple*, II (o.c.), p. 177, nr. 116, waar de datum tot 8 Augustus 1468 moet verbeterd worden.

(18) Dat request is niet bewaard, maar, zoals gewoon was, wordt de tekst ervan in het begin van het arrest overgenomen.

uitspraak viel nochtans niet in haar voordeel uit. De toedracht van zaken bleek inderdaad meer ingewikkeld dan de eiseres het in het eerste proces had voorgesteld ; zij moest nu bekennen dat de juwelen haar eigenlijk door de huisbewaarder van het hotel de Croy te Brugge en door de amman van Brussel ontnomen waren, en dat Arnolfini ze slechts naderhand in handen had gekregen, maar, beweerde ze, toen erkend had ze voor haar in bewaring te houden. Bewijzen van die bewaarneming kon zij niet overleggen, en zo moest ze de beslissende eed aan Arnolfini opdragen. Daar Arnolfini, op de dag dienend, ziek was, begaven de raadsheren commissarissen zich naar Brugge ten huize van Arnolfini¹⁹ en verhoorden hem onder eed. Het besluit was dat de amman van Brussel, Jan van Edingen, of diens plaatsvervanger, Jan Beyssel, of anderen, maar niet Arnolfini, voor de juwelen aansprakelijk waren, zodat de Grote Raad de eis in terugvordering ongegrond tegenover Arnolfini verklaarde, en de rechten van de eiseres tegenover de anderen voorbeield.

In de registers van de Grote Raad, waar beide arresten in zake Arnolfini voorkomen, is geen spoor van verdere procedures. Blijkbaar heeft Chr. van der Wijck de zaak laten berusten, en Arnolfini die, ten andere op 11 September 1472²⁰ overleed, verder ongemoeid gelaten.

E. I. STRUBBE.

(19) Naar W. H. J. WEALE, *o.c.*, p. 73, die geen bron vermeldt, woonde Arnolfini in de Kuipersstraat. Hij bezat een eigendom in de Sint-Clarastraat, nabij het klooster van de Urbanisten; dat blijkt uit de oorkonden vermeld in volgende noot en uit de volgende vermelding in een akte van 13 November 1518 : « huusen... ligghende... an de westzyde van Synte-Clarestrate by den cloostre van Sinte Claren in Brugghe, neffens den eestre wylen toebehoorende mer Jan Aernolphin, ruddere » (Brugge, stadsarchief, *register van wezengoederen van O. L. Vrouwenstendeel, 1511-1529*, fol. 184).

(20) Hij overleed te Brugge en werd er in het klooster van de Urbanisten, in de kapel van het H. Kruis begraven. (vgl. L. MIROT-E. LAZZARESCHI, *o.c.*, p. 24-29). Zijn weduwe kocht die kapel op 1 October 1473 aan de zoon van M. Guidicioni (vgl. Brugge, Bisschoppelijk archief, *Cartularium B der Urbanisten*, fol. 82-83 v.). W. H. J. Weale beweert ten onrechte dat Arnolfini in de kapel van de Lukese kooplieden bij de Augustijnen te Brugge begraven werd.

ARREST VAN DE GROTE RAAD IN ZAKE
VAN DER WIJCK TEGEN ARNOLFINI

Hesdin, 9 November 1470.

Op vordering van Christina van Wijer (alias van der Wijck) in teruggave van juwelen en in uitvoering van een belofte van lijfrente en van schenking van twee huizen, tegen G. Arnolfini, verklaart de Grote Raad de eis niet ontvankelijk, maar behoudt het recht van de eiseres voor om een nieuwe vordering in teruggave van de juwelen aan te leggen.

Charles etc., A tous etc., Salut.

Comme ja pieça damoiselle Chrestienne van Wijer 21, demourant en notre ville de Bruges, nous eust exposé par sa requeste que en l'an Mil IIIe LVIIIe derrain passé, pour obtenir de feu notre tres chier pere, que Dieu absoille, grace et remission de certain homicide que Michiel de Kenselaire 22, son mary, avoit lors commis et perpetré sur la personne d'un appellé Charles Kinkel 23, ladite exposant par l'adviz et conseil de ses parens et amis se feust traicté pardevers notre amé et feal chevalier, messire Jehan Arnoulphin, en lui requerant sur ce aide et conseil pour bien desservir, lequel eust respondu qu'il y penseroit et feroit son mieulx. Et incontinent apres que icelle exposant s'en feust retournee en son hostel, aucuns serviteurs dudit messire Jehan vendrent devers elle, plusieurs fois, disans que se elle vouloit faire ce que ledit leur maistre luy droit seul a seul, jamais il ne luy faudroit et se feroit fort de obtenir ladite remission et plus, se mestier estoit. A quoy ladite exposant, voulant garder son honneur, respondit qu'elle aymoît mieulx le ban de sondit mary que avoir ne souffrir deshonneur. Mais icelui messire Jehan, pour parvenir a ses fins, faindy d'estre fort malade, et luy fist dire qu'il estoit en dangier de mourir, pourquoy il luy desiroit requerir mercy des paroles qu'il luy avoit fait dire par sesdits serviteurs, requerant pour ce qu'elle voulsist venir devers lui ; laquelle exposant cuydant lesdites paroles estre veritables et sans mal penser, se feust transporter pardevers ledit messire Jehan estant couchié en son lit en

---

(21) De familienaam wordt in het volgende arrest *van der Wijck* gespeld.

(22) De naam *de Kenselaire* is een verschrijving voor : de *Knesselare*.

(23) De naam *Kinkel* is een verschrijving voor : *Schynkel*.

une chambre fort obscure et, elle la estant, sesdits serviteurs par son commandement la devestirent et despoillèrent toute nue et la choucherent ou dit lit ; et ce fait, lesdits serviteurs se departirent de ladite chambre et s'en alerent festier les serviteurs de ladite exposant en une chambre, loingtaine de ladite chambre ou elle estoit, la delaisant seule avec ledit messire Jehan Arnoulphin, lequel fist et accomply d'elle son plaisir et voulenté. Et ce fait, ledit messire Jehan, voyant avoir ce fait contre son gré et voulenté, dont il pouvoit estre reprins et chargé de son honneur, pour obvier a ce que la chose ne feust divulguee, fist a ladite exposant plusieurs promesses, et entre les autres, luy promist de luy faire avoir ladite remission dudit cas commis par sondit mary. Mais en alant directement au contraire de sesdites promesses, pour ce que ladite exposant se tenoit avec sondit mary, et ne le vouloit delaisser pour lui, fist bannir sondit mary le terme de trois ans hors de notre dite ville de Bruges, et l'enhorta de soy aler tenir en notre ville de Middelbourg en Zellande, en lui baillant pour ce faire, la somme de cinquante livres de gros. Et incontinent apres, trouva moyen de ravoit ladite exposant a son plaisir, laquelle il tint et emmena en plusieurs lieux ou bien lui semble, publiquement et par plusieurs annees. A laquelle cause icelle exposant a esté et est fort vituperee, esclandiee et andomaigee, et mesmes privee et deboutee de la compaignie de sondit mary et de tous ses biens temporelz.

Et combien que pour consideration de ce, ledit messire Jehan luy fist derechef plusieurs promesses, et entre les autres luy promist donner la somme de IIIc XXX lb. de gros de notre monnoie de Flandres, a prendre par elle sur ses plus apparans biens, incontinent apres son trespas, comme il apparoit par sa sedule escripte de sa main et signee de son seing manuel et approuvé de son seel y mis en plaquart, avec plusieurs autres choses a declarer en temps et en lieu, neantmoins il n'en avoit riens voulu faire, lui sur ce par plusieurs foiz sommé et requis, ains en avoit esté et estoit refusant, au tres grant grief, deplaisir, deshonneur et dommage de ladite exposant, ainsi qu'elle disoit, requerant sur ce notre provision.

Sur quoy luy ottoiasmes noz lettres patentes narrees de ce que dit est, en vertu desquelles certain notre officier, executeur d'icelles, eust adjourné pardevant nous et nos tres chiers etc., ledit messire Jehan Arnoulphin a certain jour lors ensuivant, pour respondre a ladite exposition et aussi a

notre procureur general, se partie se vouloit faire, a telz fins et conclusions que touchant les choses dessus dites et leurs deppendances a declarer, comme dit est, ilz et chacun d'eulx voudroient contre lui prandre et eslire, proceder et aler avant et oultre, selon raison.

Auquel jour ou a autre subsequent, comparans lesdites parties en notre dit conseil et, icelles oyes, eussent de leur consentement ordonné et appointé qu'elles comparestroient pardevant certains commis a ce, pour les oyr et appointer aimablement de leurdit different, se faire le pouvaient, ou si non, recevoir tout ce que chacune desdites parties voudroit exhiber ou mettre en leurs mains pour la justification de leur droit et intention en ceste partie, et au surplus instruire ledit proces, et icelui instruit et mis en estat de juger, rapporter en notredit conseil, endedans certain jour lors apres ensuivant, pour le tout veu, estre fait et de droit ausdites parties sur icelui proces, ou autrement les appointer comme dé raison.

En ensuivant lequel appointement lesdites parties et chacune d'icelles se feussent comparues pardevant lesdits commissaires, et illec apres ce que de la part de ladite impetrant et demanderesse eussent esté ramenees a fait sadite impetration, disant et declarant que en oultre et pardessus lesdits IIIe XXXX lb. gr. que ledit messire Jehan Arnoulphin, deffendeur, lui avoit promis donner, et dont il apparoit par sa sedulle signee et approuvee comme dit est, il luy avoit aussi promis donner les choses qui s'ensuivent, assavoir : une maison scituee en notre ville de Bruges, en la valeur de cinq cens escuz ; item, une autre maison, egale et semblable a l'ostel de Beauregart, scitué en notre ville de Brucelles, estotffee de tout mesnage, en valeur de deux cens livres de gros, par especial d'un drossoir et de cinquante marcs d'argent avec cinquante livres de gros chacun an pour son vivre et entretenement ; disant aussi que ledit deffendeur luy detenoit les baghes et joyaux que s'ensuivent, a elle appartenir, assavoir : une aiguere d'argent doree, sur laquelle avoit ung ymage de Sainte Katherine, icelle aiguere en valeur de XIII lb. de gros ; item, ung lit estoffé et remply de plumes de crin, en valeur de IIII lb. de gros ; item, une croisette aornee et estoffee de cinq dyamans a table et de trois perles, en valeur de XX lb. gr. ; item, deux verges d'or, garnies, assavoir, l'une d'une table de diamant et l'autre d'un rubis, en valeur de trente escus d'or, concluant par

plusieurs raisons et moyens de par elle alleguiez, afin qu'il feust dit que a bonne et juste cause elle avoit obtenu nosdites lettres patentes, et en vertu d'icelles fait convenir ledit deffendeur, lequel feust tenu, prealablement de nyer ou cognoistre ses seing manuel et seel, mis et apposez en sadite cedulle, et a asseurer et furnir a ladite demanderesse lesdits IIIe XXX lb. de gros, et aussi a luy acheter lesdits L lb. de gros de rente, chacun an, pour son vivre et entretenement d'icelle, ensemble desdits deux maisons la faire joyr, et en oultre a luy rendre et restituer lesdits baghes et joyaux qu'il luy detenoit, soy rapportant de tout, reservé desdits IIIe XXX lb. contenus en ladite cedulle, ou serement dudit deffendeur, requerant qu'il feust tenu de sur tout et en sa presence jurer son serement, ou s'il ne le vouloit faire, de le referer au serement d'icelle demanderesse, soustenant que ainsi faire se devoit, selon le stille de plusieurs cours layes, et faisant demande de despens.

A quoy, de la part dudit deffendeur, eust esté deffendu et soustenu au contraire, disant, premiers, que par la coustume generale du royaume de France, ouquel est ladite ville de Bruges, nulles femmes, liees et conjointes par mariage, ne peuvent sans la licence et auctorité de leurz mariz intenter action ne faire quelconque acte ou contract civil pour chose d'aucune valeur, pour quoy ladite demanderesse, qui estoit liée par mariage avec ledit Michiel Kensselare, lequel n'estoit aucunement denommé impetrant ne la auctorisant en ladite instance, et aussi n'avoit aloer, greé ne consenty quelque chose que ladite demanderesse deist avoir fait et passé avec ledit deffendeur, ains l'avoir fait et faisoit de son auctorité et voullenté desraisonnable, ne faisoit a recevoir et faire et soustenir ladite poursuite a l'encontre dudit deffendeur, ains lui devoit estre octroyé congé de court et despens. Et se ceste conclusion ne lui devoit estre adjugee, si ne devoit il estre tenu de nyer ou cognoistre sesdits seel et seing manuel, actendu qu'il n'estoit point adjourner pour ce faire, mais seulement pour respondre a ladite demanderesse, ains feust la conclusion de ladite demanderesse, quant a ce, dicte et declaree inadmissible et de nulle valeur. Disoit aussi ledit deffendeur que ladite demanderesse ne faisoit a recevoir a demander lesdits IIIe XXX lb., par vertu de ladite cedulle, pour deux causes principalement : la premiere, pour ce que ladite cedulle, se cedulle est, seroit condicionnee de apres la mort desdits deffendeurs, et ou cas que ladite demanderesse le survivroit et se

gouverneroit honestement, avoir ladite somme ; or, estoit il ainsi que ladite demanderesse se gouvernoit tres dissolument et autrement qu'elle ne devoit, et aussi estoit incertain se elle survivroit ledit deffendeur, par quoy et aussi que toutes cedulles doivent estre causees des causes pour quoy elles sont faictes et passees, ce que n'estoit ladite cedulle, et quant elle le seroit, ce seroit cause de turpitude, laquelle ne doit avoir aucun lieu ou estre d'aucune valeur ; ladite cedulle ne devoit porter aucun fruit ou proufit a ladite demanderesse ; et au regard desdits L lb. gros qu'elle requiert et maintenoit lui devoir estre baillées et assignees par ledit deffendeur pour son vivre et entretenement, ce seroit la mesme somme de IIIe XXX lb. gr. contenue en ladite cedule, qui est vray, soit de L lb. de gros de rente a une vie a compter XV pour cent, pourquoy elle demande une chose deux foiz, dont reçus ne lui estoit du. Et quant ausdites bagues que ladite demanderesse disoit que ledit deffendeur lui detenoit, disoit icelui deffendeur qu'elle ne disoit pas a quel titre, ce qui seroit besoing. Par quoy a requerir qu'il jurast sur ce par serement ou le referast en elle, elle ne faisoit aussi a recevoir, ains en devoit estre tenu et declaré exempt, quicte et absolz, et faisoit aussi demande de depens.

Et de la part de ladite demanderesse eust esté repliqué et par ledit deffendeur duppliqué, chacune desdites parties par les raisons et moyens dessusdits et plusieurs autres, de chacun costé alleguez et proposez, plus au long declarez et specifiez en leurs escriptures, lesquelles parties aussi oyes par lesdits commissaires, ilz eussent ordonné et appointé qu'elles escriveraient a toutes fins et qu'elles serviraient de leurs escriptures a tout ce dont adviser se voudroient pardevers eulx, a quoy elles eussent fourny ; et au surplus eust par lesdits commissaires esté fait plusieurs ouvertures et remonstrances a chacune desdites parties pour parvenir a ladite voye de appointement amiable, et pour ce que ilz ne les avoient peu appointer, eussent rapporté en notredit conseil tout ce qu'ilz avoient fait et besoigné en ladite matiere, pour en estre fait et ordonné, comme il appartient.

Et depuis, lesdites parties en leurs proces feussent comparus plusieurs fois en notredit conseil, requerans droit leur estre fait sur ce que dit est ; savoir faisons que, veues lesdites escriptures, livres, cedula et autres enseignements, exhibez par lesdites parties, et considéré tout ce que fait a veoir et considerer en ceste partie, et qui mouvoir nous puet et doit, nous,

par ceste notre sentence, avons dit et déclaré, disons et déclarons que ladite demanderesse ne fait a recevoir de faire poursuite contre ledit deffendeur, pour les causes et choses dessus declarees, lequel deffendeur avons pour ce absolz et absolvons de l'impetition et demande de ladite demanderesse en ceste partie, sauf et reservé a icelle demanderesse, toutes et quanteffois qu'elle sera deument auctoriser de povoir, se bon luy semble, faire poursuite et demande audit deffendeur de la dite aiguere doree en valeur de XIII lb. de gros, dudit lit en valeur de IIII lb. gr., de la croisette aornee de cinq dyamans a table et de trois perles de XX lb. de gros, et desdits deux verges garnies d'un rubis et d'un dyamant du pris de XXX eseuz d'or, dont cy dessus est faite mention, et lesquelles choses elle dit a elle appartenir, en compensant tous despens faiz en ceste instance par chacune desdits parties, et pour cause.

En tesmoignage de ce etc... Donné a Hesdin le IXe jour de novembre l'an Mil IIII^c LXX.

Brussel, Alg. Rijksarch. *Grote Raad van Mechelen*,
Reg. n° 790. Register van arresten 2 Mei 1470 -
2 April 1471, fo 162.

ARREST VAN DE GROTE RAAD IN ZAKE VAN DER WIJCK TEGEN ARNOLFI

Arras, 18 Juni 1471.

Op vordering van Christina van der Wijck in teruggave van juwelen, tegen G. Arnolfini, verklaart de Grote Raad de eis ongegrond, maar behoudt het recht van de eiseres voor om de juwelen terug te vorderen van de amman van Brussel of anderen.

Comme puis aucun temps en ça, damoiselle Chrestienne van der Wijck, pour avoir restitution de plusieurs parties de biens meubles et joyaux, qu'elle prétendoit lui avoir esté prins et ostez par messire Jehan Arnolphin, chevalier, eust, par vertu de certaines lettres patentes par elle sur ce obtenues de mon tres redoubté seigneur, monseigneur le duc de Bourgoingne, fait adjourner ledit messire Jehan a comparoir a certain jour passé pardevant mondit seigneur et mes-

seigneurs de son Grant Conseil estans lez luy, pour lui repondre a telz fins et conclusions qu'elle voudroit contre luy prandre et eslire, afin de parvenir a ladicte restitution, et en oultre proceder comme de raison ; et au jour sur ce servant, comparans lesdites parties oudit Grant Conseil, assavoir, ladicte damoiselle Chrestienne en sa personne, et ledit messire Jehan Arnolphin par maistre Griffon le Fèvre, son procureur, de la part de ladicte damoiselle eust, par forme et maniere de demande, esté dit et proposé que par cidevant elle eust esté garnye de plusieurs biens meubles, vasselle d'argent et joyaulx, et entre les autres, avoit et lui appartenoit une belle esguière d'argent, ou il avoit une Sinte Katharine dessus, et trois gobelès, valissans ensemble la somme de XIII lb. de groz, monnoie de Flandres, lesquelles esguière et gobelès luy eussent esté prises et ostées, environ a dix ans, par ung nommé Josse de Themseke, lors concierge de l'ostel de Croy en la ville de Bruges, lequel concierge, pour icelle cause a l'instance dudit messire Jehan, fu banny hors de ladite ville de Bruges, laquelle esguière d'argent ledit messire Jehan eust depuis recouvré, et promis a ladite damoiselle de la garder et luy rendre ensemble lesdits trois gobelets ; disoit aussi ladite damoiselle qu'elle avoit et lui appartenoit une croysette, garnye de cinq dyamans, en façon de table et trois perles y pendans, que l'ammen de la ville de Bruxelles luy eust osté, avec deux anneaux garniz, l'un d'une table de dyamand et l'autre d'un rubis, qu'elle disoit valoir ensemble la somme de XXVII lb. de groz, dicte monnoie de Flandres, et depuis eust ledit amman ladite croysette et anneaux delivrer audit messire Jehan, lequel avoit promis a ladicte damoiselle de les luy rendre et restituer, ensemble aussi ung lit valissant XX escus d'or, concluant par icelle damoiselle afin que ledit messire Jehan Arnolphin feust condempné a luy rendre lesdites sommes, et afin de despens en cas de proces, en declarant que, pour cause de briefté et afin de faire sommiere proces, elle estoit contente de soy rapporter de ce que dit est, ou serement dudit messire Jehan, et requerant, pour ce, jour luy estre assigné pour faire ledit serement ou le referer a icelle damoiselle.

Sur quoy, lesdites parties oyes, eust esté ordonné que ledit messire Jehan viendroit a certain jour passé, en sa personne, oudit Grant Conseil pour faire ou referer ledit serement, auquel jour feust venue et comparue ladite damoiselle en sa personne, et non ledit messire Jehan Arnolphin, soy faisant

excuser pour raison de l'occupation de maladie qu'il avoit, et dont il eust fait apparoir par certification de son curé, veue laquelle occupation de maladie, eussent esté commis et ordonné maistres Charles Soillot et Anthoine de Halewin, secretaires de notredict seigneur le duc, pour eux transporter en ladite ville de Bruges, au lieu de la demeure dudit messire Jehan, et recevoir de luy ledit serement, ou cas que accepter le veulsist, et en ce cas le oyr et examiner sur telz interrogatoires, que ladite demanderesse voudroit bailler en leurs mains, pour, ce fait, et sa deposition sur ce mise et redigee par escript par lesdits commis, estre renvoyee oudit Grant Conseil, et en estre ordonné comme de raison.

En ensuiant le quel appointment lesdits maistres Charles Soillot et Anthoine de Halewin se feussent transportez oudit lieu de Bruges, et illec eussent oy et interrogié par foy et serement solemnel ledit messire Jehan de et sur les dictes interrogatoires, et sa deposition mise et redigee par escript, eussent renvoyee oudit Grant Conseil, feablement close et scellee comme il appartenoit, sur laquelle, lesdites parties ont requis leur estre fait et dit droit.

Veue laquelle deposition dudit messire Jehan Arnolphin, et tout ce que par icelle appert, et considéré en oultre ce que faisoit a veoir et considerer en ceste partie, mondit seigneur a, par sa sentence diffinitive et pour droit, absolz et absolt ledit messire Jehan Arnolphin de l'impeticion et demande de ladite demoiselle Chrestienne van der Wijck, en compensant neantmoins les despens de ceste instance, et pour cause ; et au surplus a mondit seigneur réservé, et reserve a ladite demoiselle son action et poursuite a l'encontre de messire Jehan d'Enghien, chevalier, seigneur de Kestergate, Jehan Beyssel et tous autres, touchant ladite croysette garnie de cinq tables de dyamans et III perles y pendans, ensemble des deux verges, l'une d'un ruby et l'autre d'un dyamant, pour icelle action povoir ententer, la ou et ainsi que bon luy semblera, et ausdits messire Jehan d'Enghien et Jehan Beyssel leurs deffenses au contraire.

Ainsi fait et prononcé en Cité lez Arras, le XVIIIe jour de juing l'an Mil CCCC LXXI.

Brussel, Alg. Rijksarch. *Grote Raad van Mechelen*,
Reg. n° 791, Register van arresten, 4 Mei 1471 -
31 Juli 1472, I, f° 56.